

STROKOVNI UDK KATALOG V KNJIŽNICI MIRANA JARCA NOVO MESTO

Ivica Milić, Knjižnica Mirana Jarca, Novo mesto

UDK 027.53(497.4 N. mesto):025.343
025.343(497.4 N. mesto):025.45

Povzetek

S tem prispevkom želim osvetliti dolgo obdobje, lahko bi rekli, klasičnega bibliotekarstva in klasične obdelave knjižnega gradiva, preden sta v naše knjižnice vdrila računalniška tehnologija in nov način izdelave katalogov. V tem klasičnem načinu obdelave knjižnega gradiva so nastajali avtorski katalogi (enega ali več avtorjev), v računalniškem načinu obdelave pa nastajajo poliavtorski katalogi. Pri prvem, avtorskem katalogu, lahko govorimo o konsistentni UDK shemi, prepoznamo lahko avtorsko maniro pri klasificiranju in urejanju kataloga.

Tak katalog je govoril tudi o svojem avtorju: koliko je bil izobražen iz specialnega področja in koliko iz drugih znanstvenih področij, koliko je obvladal splošno znanstveno sistematiko, koliko je obvladal duh in sistematiko UDK sistema, da se ni prepustil formalnemu klasificiranju. Katalog govori tudi o tem, koliko je bil njegov avtor demokratičen in koliko je enakovredno klasificiral njemu tuje ali antipatične osebe, kraje, dogodke, pojave, ideologije in podobno.

Mislím, da je bilo to potrebno opisati in dokumentirati, ker čas počasi, toda vztrajno vse uničuje in ker gre v pozabo vse, kar ni zapisano in dokumentirano.

UDC 027.53(497.4 N. mesto):025.343
025.343(497.4 N. mesto):025.45

Summary

With the present article, I would like to illustrate the long period of classical librarianship and classical processing of library materials prior to the invasion of computer technology and new way of catalog composition into libraries. In the classical period of the processing of library materials, author catalogs were formed by one or several authors while in the frames of computer processing of library materials, multi-author catalogs are being produced. In the case of an author catalog, a consistent UDC scheme exists and the author's manner of classification and editing of the catalog can be recognized.

Such a catalog discloses its author: his education in a special field of knowledge and in other scientific fields, his mastering of general scientific systematics, his mastering of the spirit in systematics of the UDC system not to resort to formal classification. The catalog also reveals the extent of the author's democracy through the way he treats his favourite and less favourite authors, places, events, phenomena, ideologies etc.

In my opinion, all the mentioned should be described and documented because passing time slowly but persistently destroys everything and everything which is not being documented, passes into oblivion.

Key words: subject catalogs, universal Decimal Classification, research library, Novo Mesto

Knjižnica je bila ustanovljena kot Študijska knjižnica z uredbo ministrstva za prosveto o ustanovitvi okrožnih študijskih knjižnic (Uradni list LRS št. 73-269/45) oziroma z odredbo ministrstva za prosveto o ustanovitvi študijskih knjižnic za celjsko, mariborsko in novomeško okrožje (Uradni list št. 19-87 1946).

Študijska knjižnica Mirana Jarca je bila ustanovljena kot kulturnoznanstvena ustanova, ki zbira, hrani in strokovno obdeluje tiskano in pisano knjižnično gradivo, ki je pomembno za njen geografski okoliš. S pomočjo tega gradiva sestavlja bibliografije knjig in člankov, ki prispevajo k spoznavanju preteklosti in sedanjosti geografskega območja knjižnice. Geografski okoliš knjižnice za zbiranje domoznanskega gradiva in sestavo bibliografij obsega celotno ozemlje Dolenjske v njenih zgodovinskih mejah in pokriva v celoti občine od leta 1993(1.I.): Novo mesto, Brežice, Krško, Sevnica, Metlika, Črnomelj, Kočevje, Ribnica in Trebnje. Po letu 1994 novonastale občine še niso bile predmet dogovarjanja. Knjižnica jih s svojim domoznanskim delom pokriva. To geografsko območje je potrdila Skupnost študijskih knjižnic Slovenije.

Knjižnica nabavlja literaturo z vseh znanstvenih področij, kulture, književnosti in umetnosti ter jo daje na voljo dijakom, študentom in vsem, ki se žele izobraževati. Vse gradivo strokovno obdeluje. Od začetka so v knjižnici izdelovali abecedni imenski katalog za uporabnike in matični katalog. Katalog so delali na standardnih kataložnih listkih (148x105 mm). Strokovni UDK katalog je zastavil prof. Milan Dodič leta 1961. Pri tem delu je uporabljal tablice "Univerzalna decimalna klasifikacija. FID 323", Beograd, 1959 in "Univerzalna decimalna klasifikacija. FID 406", Skrajšana izdaja, Ljubljana, 1967.

Ta slovenska izdaja DK se precej razlikuje od "Univerzalne decimalne klasifikacije. FID 323", Beograd, 1959. V slovenskem prevodu so bile upoštevane vse spremembe in dopolnila do leta 1966. Tablice označijo, da je vrstilec črtan in s kazalcem pokažejo na novi vrstilec napr.: 334.7 črtano (1961)--334.3. Poznejše tablice "Univerzalna decimalna klasifikacija. FID 622", 2. spremenjena in dopolnjena izdaja, Ljubljana, 1981 nimajo tako označenih črtanih

vrstilcev, "Univerzalna decimalna klasifikacija. FID 693", 3. spremenjena in dopolnjena izdaja, Ljubljana, 1991 pa ima seznam črtanih vrstilcev na koncu knjige. Tudi ta seznam kazalcev napoti na novi vrstilec, v oklepaju je navedeno leto, ko je bila sprememba objavljena. Nove tablice so usklajene s sodobnim stanjem v UDK sistemu, vendar manjkata kontinuiteta in preglednost, ki sta bili vidni in upoštevani v izdaji iz leta 1967.

Te razlike med različnimi izdajami so poglobilni problem pri klasificiranju in izdelavi UDK kataloga. Prof. Dodič je delal UDK katalog do svoje smrti leta 1972. Knjižni fond in nakup mu je narekoval postopno širjenje sheme decimalne klasifikacije. Na začetku je delal nekaj tipičnih napak vsakega začetnika: preveč knjig je klasificiral z dvoštevilčnimi vrstilci, npr. 37 ali 91; ko se je listkov nabralo preveč, je začel skupine širiti na 3 in več števil, dokler ni prišel na pravo shemo, ki je ustrezala fondu in potrebam naših uporabnikov.

Od leta 1973 je klasificiranje in izdelavo stvarnega UDK kataloga nadaljeval avtor tega članka. Shema, ki jo je zastavil prof. Dodič, je bila zelo dobra za potrebe naše knjižnice. Razvoj znanosti, družbene spremembe in razvoj ter spremembe UDK sistema so zahtevale nove vrstilce in strokovne skupine, npr. razvoj računalništva, avtomatska obdelava podatkov, ekologija in varstvo okolja so dobili velik delež v katalogu.

Strokovni kolegij je odločil, da od 1.I.1977 izdelujemo kataloge na kataložnih listkih mednarodnega formata (125x75 mm). Tako smo dobili še en katalog. To je realno dejstvo in hiba mnogih knjižnic v svetu in pri nas. En katalog imamo na listkih standardnega formata do konca leta 1976 in drugi na listkih mednarodnega formata od začetka 1977. leta. Ta katalog sem urejal do srede leta 1994, od takrat ga ne delamo več na listkih. UDK katalog je bil javni in unikatni, ker internega knjižnica ni vodila. Pri klasificiranju in izdelavi tega kataloga sem uporabljal naslednje priročni ke:

- Univerzalna decimalna klasifikacija. FID 406, Ljubljana, 1967,
- Univerzalna decimalna klasifikacija. FID 622. 2. spremenjena in dopolnjena izdaja, Ljubljana, 1982,
- Univerzalna decimalna klasifikacija. FID 693. Slovenska skrajšana izdaja 3., spremenjena in dopolnjena izdaja, Ljubljana, 1991,
- Novosti UDK s področja družbenih ved. Izdala Narodna in univerzitetna knjižnica

Obsega izbor vrstilcev, ki so bili objavljeni v "Extensions and Corrections to the UDC" 8 in 9, Ljubljana, 1977,

- Slovenske srednje izdaje. FID 491, skupine: 2,61,63,64,669,8 in 9, Beograd - Ljubljana, 1974
- Dezimal-Klassifikation. Deutsche Gesamtausgabe. FID 196, Berlin, 1934-1953

Pri izdelavi kataloga je potrebno narediti strategijo izdelave. To strategijo in obširnost sheme UDK nam narekujejo:

- a) tip knjižnice,
- b) velikost knjižnega fonda,
- c) nakup in priliv knjižnega gradiva ter,
- d) uporabniki.

Ta strategija je ozko povezana s strategijo iskanja informacij v UDK katalogu. Pri klasificiranju in izdelavi kataloga mora bibliotekar misliti na to, kako bo uporabnik najlažje našel željeno knjigo ali strokovno področje v katalogu.

Pri izdelavi kataloga je naše poglavitno orodje Univerzalna decimalna klasifikacija, in sicer vedno zadnja izdaja. Če ne najdemo vrstilca za vsebino ali pojem, ki ga želimo klasificirati, v naših tablicah, ga moramo poiskati v starejših izdajah. Ugotoviti moramo, če je vrstilec še veljaven in če ga lahko vključimo v že obstoječo shemo, da se ne prekriva s kakšnim drugim decimalnim vrstilcem. Ni dovolj pogledati v abecedni register. Nujno je preveriti v decimalnem sistemu in ugotoviti, kateri pojem je podrejen, kateri je vidik in šele takrat lahko pojem pravilno uvrstimo v sistem. Če se vsebina prekriva z več strokovnimi skupinami ali oddelki, moramo narediti dva ali več decimalnih vrstilcev.

Spremembe v univerzalnem decimalnem sistemu so nujne. Vemo, da ima mednarodna federacija za dokumentacijo FID (od 1930) stroga pravila spreminjanja vrstilcev ali skupin.

Predloge posameznika ali nacionalnega odbora za UDK ali mednarodne strokovne organizacije daje v obravnavo Centralnemu komiteju za klasifikacijo. Predlogi se sprejmejo ali vrnejo predlagatelju v popravek. Sprejeti predlogi gredo v javno obravnavo. Če ostanejo brez pripomb, postanejo sestavni del UDK. Centralni komite se drži določenih načel: Pomen vrstilca se lahko razširi ali omeji, vendar se ne sme popolnoma spremeniti. Popolna sprememba ali prestavitev v drugo skupino je dovoljena samo, če je obstoječe stanje postalo neuporabno. Opuščeni vrstilci ali skupine vrstilcev se ne smejo uporabljati za nove pojme najmanj deset let.

Izjeme od tega pravila so mogoče, če jih sprejmejo vse članice Centralnega komiteja za klasifikacijo (CCC) (Extensions and corrections to the UDC. FID 248, Den Haag, 1949-....) Te spremembe vrstilcev ali strokovnih skupin so lahko:

- ne najdemo več vrstilca ali strokovne skupine,
- razširitev vrstilca ali strokovne skupine,
- zoženje vrstilca ali strokovne skupine,

- da sta se združili dve strokovni skupini v eno,
- da se je ena strokovna skupina razdelila na dve ali več strokovnih skupin na isti ravni,
- dobimo novo strokovno skupino, ki je nadrejena obstoječim skupinam,
- dobimo novo strokovno skupino, ki je enakovredna obstoječim skupinam,
- najdemo nove strokovne podskupine, ki so podskupine obstoječih skupin (nova razdeljenost skupin),
- najdemo iste strokovne skupine po jezikovnem izrazu in terminologiji, vendar v drugačnem logičnem odnosu in pomenu.

Pri teh spremembah se lahko spremeni tudi velikost vrstilca za isto strokovno skupino, npr. vrstilec se poveča: 36.058.72 Javno skrbstvo --> 364.4.046.2 ali se zmanjša: 36.001.4 Nevarnosti. Odpravljjanje neprilik --> 364.1.

Po teoriji UDK klasifikacije te spremembe velikosti vrstilca nimajo notranjega, vsebinskega pomena, a jih moramo sprejeti ne glede na to, kakšne težave nam prinašajo pri izdelavi kataloga. Do teh sprememb prihaja zaradi dveh razlogov:

a) ker se je spremenilo človeško znanje, človeška dejavnost in človeško življenje nasploh, da je sprememba potrebna in

b) najdena je boljša rešitev za klasificiranje določenega pojma.

Klasificiranje je odvisno od splošnega in specialnega znanja klasifikatorja, od globine poznavanja UDK sistema in kombiniranja danih možnosti v sistemu. Vzrok spremembam v UDK sistemu je tudi politika. Bili smo priče velikim težavam klasificiranja mnogih pojmov iz politike in gospodarstva socialističnega samoupravnega sistema v naši državi po tablicah "Univerzalna decimalna klasifikacija". FID 406. Ljubljana, 1967. Težave so omilile tablice "Univerzalna decimalna klasifikacija". FID 622. Ljubljana, 1982. Ostalo je še kar nekaj težko rešljivih vrzeli. Za pojem samoprispevek smo izbrali vrstilec 336.216, razne interesne skupnosti (za socialno delo, zdravstvo, kulturo, telesno kulturo, šolstvo in raziskovanje) smo dali v skupino 35.07 Upravne institucije. Prav tako smo imeli težave pri klasificiranju marksizma kot filozofskega sistema in kot gospodarske teorije. V Univerzalni decimalni klasifikaciji, FID 622, Ljubljana, 1982 smo dobili v skupini 1 Filozofija posebno skupino 141.8 - Socialistične šole in sistemi in v skupini Družbene vede skupino 330.85 - Marksistično-leninistični gospodarski nauk. Tako je iz Univerzalne decimalne klasifikacije, FID 406. Ljubljana, 1967 črtana skupina 335. Na Vzhodu (predvsem v bivši SZ) so začeli sami, na lastno roko, spreminjati skupino 32, ker decimalna klasifikacija ni upoštevala sprememb, ki so nastale v vzhodnih državah. Osnovni princip UDK, univerzalnost, je

bila ogrožena. FID je naredil korenito revizijo skupine 3 1958. leta. Decimalno klasifikacijo so morali uskladiti z nastalimi spremembami družb v teh državah. V komiteju za spremembe so sodelovali strokovnjaki iz Anglije, Belgije, Holandije, Nemčije, Švedske, Poljske, Čehoslovaške, Madžarske, Romunije, SZ, Bolgarije in Jugoslavije. Dogovorjeno je bilo, da se upoštevajo vsi pojmi, ki so potrebni eni in drugi strani, vendar brez ocenjevanja in vrednotenja pojmov. Domnevali so, da vsi člani ne bodo vsakemu nazivu ali terminu pripisovali istega pomena, kar ni bilo najboljšo, toda to je bila edina rešitev v tistih časih.

Pri spremembi družbenega sistema v Sloveniji leta 1991 so ti problemi enostavno odpadli. Vrstilci, ki so bili ideološko in politično obarvani, se več ne uporabljajo. V uporabo so prišli drugi vrstilci: denacionalizacija - 332.26.025.88 in 338.246.025.88, delnice - 347.728, investicijske družbe - 336.71, stečaj - 347.739, managerji - 658.3-057.177, pa tudi, upajmo, samo prehodni vrstilci: brezposelnost - 331.56, begunci - 325.254, stečaj - 347.739 in drugi. Vse te spremembe vrstilcev in skupin vplivajo na izdelavo kataloga bolj kot na izdelavo bibliografij. Shemo UDK lahko pri izdelavi bibliografij spreminjamo iz leta v leto - ta sprememba uporabniku ne bo otežkočala iskanja v bibliografiji, ker bo tudi novo shemo z malo napora hitro dojel, ne glede na prejšnjo UDK shemo.

Pri knjižničnem katalogu je povsem drugače. Odvisno od velikosti knjižnega fonda se klasifikator odloča za ožjo ali širšo shemo UDK. Če ima knjižnica nad 100.000 knjig, pa tudi drugo gradivo (AV sredstva in posebne zbirke) in bi rada vse to bogastvo ponudila uporabniku, je možnosti več:

a) Mogoče se je držati samo enih tablic in se ne ozirati na spremembe. Katalog gradimo tako, kakor smo ga začeli. V tem primeru se moramo zavedati, da naš katalog ne sledi razvoju znanosti in znanstvene misli, pa tudi ne razvoju znanstvene sistematike. Prej ali slej bo prišlo v komunikaciji med katalogom in uporabniki do težav. Vse težje bo uporabnik našel pravo informacijo. V tem primeru je univerzalna klasifikacija vse manj univerzalna.

b) Če želimo upoštevati vse spremembe v novih izdajah, moramo misliti na uporabnika, ki je že navajen na "svoje" področje v UDK katalogu. Imamo dve možnosti: a) staro strokovno skupino reklasificiramo z novimi vrstilci. V tem primeru imamo spet dve možnosti: da staro skupino umaknemo iz kataloga (Tako smo naredili s staro skupino 4) ali b) da staro skupin pustimo v katalogu in napišemo vodilko Glej tudi: z novimi vrstilci. V prvem primeru (če staro skupino umaknemo iz kataloga) se uporabnik ne znajde v katalogu brez pomoči bibliotekarja, težko bo našel novo skupino in novi vrstilec. Prav tako v katalogu ne vidimo sprememb in ravoja sistema.

V drugem primeru (če pustimo staro skupino ali stari vrstilec in napišemo vodilko) uporabnik najde svoje področje in z vodilko ga z lahkoto vodimo do novega vrstilca. Tako ohranjamo diahronično zgradbo sistema.

V našem katalogu, ki je nastajal od 1.I.1977 do srede 1994, smo upoštevali vse spremembe v poznejših izdajah decimalne klasifikacije. Pri nekaterih skupinah sem ostajal dosledno pri starih vrstilih zaradi boljše informiranosti uporabnikov. V univerzalni decimalni klasifikaciji, Ljubljana, 1967 najdemo za turistične vodnike in zemljevide vrstilec 380.838. S privesnim vrstilcem za kraj smo dobili pregledno zbirko turističnih vodnikov. V poznejših izdajah Decimalne klasifikacije iz leta 1982 in 1991 ne najdemo več skupine 380. Turistične vodnike je Centralna katalogizacija pri NUK klasificirala na geografski vrstilec za posamezno deželo. Na ta način so se turistični vodniki razpršili med drugo geografsko gradivo. Mi smo dajali turistične vodnike na geografski vrstilec in hkrati obdržali stari vrstilec zaradi boljše preglednosti in uporabnosti. Slabost tega načina klasificiranja in urejanja kataloga je večanje števila kataložnih listkov in povečanje obsega kataloga. Upoštevali smo spremembe in tako sledili principu univerzalnosti in kontinuitete razvoja sistema. Pri tem smo se držali načel stalnosti in stabilnosti strokovnih skupin, vendar smo upoštevali dinamiko sprememb v sistemu. Tako smo ohranjali aktualnost kataloga. Z vodilkami in kazalkami smo obdržali uporabnost in komunikacijo med uporabnikom in knjižnim gradivom.

Izpisal sem vse vrstilce, katere smo uporabili v naši shemi decimalne klasifikacije, uporabljene v našem katalogu za identifikacijo našega knjižnega fonda. Izpisani so samo glavni vrstilci brez splošnih vrstilcev za kraj, obliko, čas in osebe. Mnogi vrstilci ne funkcionirajo brez teh splošnih

vrstilcev, na primer: kulturna zgodovina, domoznanstvo ali umetnost imajo obvezno ob sebi tudi splošni vrstilec za kraj, vsi učbeniki pa imajo ob sebi splošni vrstilec za obliko (osnovnošolski učbeniki - 075.2, srednješolski učbeniki - 075.3, visokošolski učbeniki - 075.8).

Uporabili smo 5910 vrstilcev. Njihovo število v vsaki skupini je naslednje:

0 -183	6 - 1676
1 -205	7 - 556
2 -273	80- 243
3 -1362	82- 574
5 -546	9 - 291

"Univerzalna decimalna klasifikacija", FID 693. Ljubljana, 1991 ima po moji grobi oceni 14.500 vrstilcev, kar pomeni, da jih je v našem katalogu uporabljenih 40,70%. Katalog je živ organizem. Tako kot knjižnica raste in se

razvija. V prvih letih shema decimalne klasifikacije naglo raste, potem se umirja in se širi zelo počasi.

Glavne vrstilce strokovnih skupin sem označil z rdečimi listki, podskupine v glavni skupini pa z modrimi listki. Tako je uporabniku pristop lažji že vizualno.

Pri izdelavi UDK kataloga ne smemo pozabiti istočasno izdelati tudi abecednega registra na listkih. Abecednega registra je ključ za iskanje v UDK katalogu. Za vsak nov pojem, ki ga uvrstimo v katalog, je potrebno narediti listek tudi v abecednem registru. Pri uvajanju uporabnikov v knjižnico jim je zlasti potrebno pokazati ta medsebojni odnos abecednega registra in UDK kataloga.